

JURNALISTIK FAOLIYAT ERKINLIGI

Muminova Dilfuza Baxadirovna

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada jurnalistik faoliyat erkinligi haqida so'z boradi. Bugungi kunda so'z erkinligi huquqiga e'tiborning tobora oshib borishi kuzatilmoqda. Umumjahon deklaratsiyasi inson huquqlari bo'yicha eng muhim xalqaro hujjat haqida so'z boradi. Erkinlikka intilish har bir jurnalistning ajralmas huquqi bo'lib, uni qanday tushunish va amalga oshirish masalasi, uni ta'minlash uchun, albatta, huquqiy kafolatlar, huquqiy jihatlar, muayyan siyosiy tuzilmalardan himoyalanih, iqtisodiy erkinlik haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: huquq, erkin, senzura, matbuot, jurnalist, mustaqil, ijtimoiy, ijodiy, demokratik jamiyat.

АННОТАЦИЯ

Эта статья о свободе печати. Сегодня все больше внимания уделяется праву на свободу выражения мнений. Всеобщая декларация касается самого важного международного документа по правам человека. Стремление к свободе является неотъемлемым правом каждого журналиста, и вопрос о том, как его понимать и реализовывать, конечно же, обеспечивать, охватывается правовыми гарантиями, правовыми аспектами, защитой от определенных политических структур, экономической свободой.

Ключевые слова: право, свобода, цензура, печать, журналист, независимое, социальное, творческое, демократическое общество.

ABSTRACT

This article is about freedom of the press. Today, there is a growing focus on the right to freedom of expression. The Universal Declaration deals with the most important international human rights instrument. The pursuit of freedom is an inalienable right of every journalist, and the question of how to understand and implement it, of course, to ensure it, is covered by legal guarantees, legal aspects, protection from certain political structures, economic freedom.

Keywords: law, freedom, censorship, press, journalist, independent, social, creative, democratic society.

Tilsiz insoniyat bo'lmaydi. Jurnalistikasiz demokratiya bo'lmaydi.

Xose Manuel Peres Tornero

YUNESKOning sifatli jurnalistika bo'yicha MAS kafedrasini direktori

KIRISH

So'z erkinligi huquqi deyarli barcha davlatlar, jumladan, Markaziy Osiyo mamlakatlari qonunlari va konstitutsiyalari bilan kafolatlangan. Biroq, senzura faoliyatining tez-tez uchrab turadigan faktlari, qonunchilik kafolatlari har doim ham so'z erkinligi muhimligini chinakam anglash bilan qo'llab-quvvatlanmasligini tasdiqlaydi. Inson huquqlarining zamonaviy tushunchasi ikkinchi jahon urushi tugaganidan keyin paydo bo'ldi. Bungacha davlatning o'z fuqarolariga munosabati har bir davlatning ichki ishi hisoblanib, xalqaro hamjamiyatni tashvishga solmagan. Natsistlar rejimining chet el va mahalliy fuqarolarga nisbatan misli ko'rilmagan vahshiyliklari inson qadr-qimmatini himoya qilishning xalqaro standartlarini qabul qilishga chaqiriqlarni keltirib chiqardi, ular davlatning o'z yurisdiksiyasiga kirgan har bir kishi bilan munosabatlarida majburiy bo'lishi kerak edi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha komissiyasi tashkil etilgandan so'ng darhol inson huquqlari bo'yicha dunyoning barcha mamlakatlari va madaniyatlarining umumiy qadriyatlarini imkon qadar ko'proq aks ettiradigan standartlarni ishlab chiqishga kirishdi. Ishlab chiquvchilar uchun muhim muammo kelajakdagi hujjatning huquqiy tabiati edi. Bir qator davlatlar BMTning barcha a'zolari tomonidan ratifikatsiya qilinishi sharti bilan majburiy shartnoma tuzmoqchi edi, boshqa davlatlar qonun kuchiga ega bo'lmagan kuchli va ishonarli bayon etilgan deklaratsiyani yoqlab chiqdilar.

Natijada, pragmatizm ustunlik qildi: deklarativ hujjatdan boshlab ikkala hujjatni ro'yxatdan o'tkazishga qaror qilindi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (UDHR) 1 1948 yilda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan birorta ham qarshi ovozsiz qabul qilingan. Shundan so'ng UDHR ikkita shartnoma hujjatlarini vujudga keltirdi: Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (FHXP) 2 va Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (ICESCR) 3 Har ikkisi 1966 yilda qabul qilingan. 2006 yil 8 may holatiga ko'ra, ushbu Paktlar mos ravishda 156 va 153 davlat, jumladan, barcha Markaziy Osiyo davlatlari tomonidan ratifikatsiya qilingan. Ko'pincha UDHR, ICCPR va ICESCR birgalikda "Inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro qonun" deb nomlanadi.

Uch paktga e'lon qilingan qadriyatlar yangilik emas - axir, ularning maqsadi butun insoniyatning intilishlarini aks ettiruvchi yagona, konsensual standartlarni ishlab chiqish edi. Ushbu hujjatlarning ahamiyati, birinchi navbatda, ularning huquqiy maqomidadir - ularda davlatning o'z yurisdiksiyasiga kirgan har bir shaxsga

nisbatan aniq shakllantirilgan majburiyatlari ro'yxati mavjud. Bundan tashqari, paktlarda yuqorida qayd etilgan huquqlarning har bir buzilishi mamlakatning ichki ishi emas, balki butun xalqaro hamjamiyatning qonuniy tashvishini uyg'otadi, degan tamoyil mavjud.

Umumjahon deklaratsiyasi inson huquqlari bo'yicha eng muhim xalqaro hujjat bo'lib qolmoqda. Bu dunyo mamlakatlarini nafaqat ICCPR va EXESCR, balki shartnomaviy xarakterdagi boshqa ko'plab xalqaro va mintaqaviy hujjatlarni qabul qilishga, shuningdek, ko'plab milliy konstitutsiyalarga tegishli tilni kiritishga ilhomlantirdi.

Jurnalist o'zining ijtimoiy mavqeidan kelib chiqib, kasbiy faoliyatining mohiyatini belgilab, muayyan g'oyaviy-ijodiy yo'nalishdagi nashrni (dasturni) tanlash yoki yaratish orqali u yoki bu tarzda o'z faoliyati erkinligi muammosini muqarrar ravishda hal qiladi. Har qanday faoliyat sohasida bo'lgani kabi jurnalistikada ham u yoki bu qarorni qabul qilish va amalga oshirish erkinligi masalasi nihoyatda qiyin. Uning kasbiy faoliyati davomida jurnalist oldida faoliyat erkinligi masalasi muqarrar ravishda paydo bo'ladi. Bu masala muayyan qarorlarni qabul qilish yoki amalga oshirish erkinligi nuqtai nazaridan juda qiyin. Erkinlik nimani xohlasangiz, xohlaganingizcha qilish qobiliyati sifatida tavsiflanmasligi kerak. Shunday tushunilgan faoliyat erkinligini amalga oshirishga urinishlar muvaffaqiyat qozonmaydi, chunki boshqa tabiatdagi yengib bo'lmaydigan to'siqlar mavjud.

Huquqiy va axloqiy cheklovlar (bu o'z navbatida, to'g'ri yondashuv bilan jamiyatda turli jamoalar, guruhlar, ijtimoiy institutlarning huquq va majburiyatlarini yarashtirishga olib kelishi mumkin) va jismoniy "to'siqlar" haqida doimo yodda tutish kerak. Imkoniyatlar (masalan, ikkita matbuot anjumanida bir vaqtning o'zida ishtirok eta olmaysiz) va tahririyatdagi tashkiliy va ijodiy buyruqlarga bo'ysunish zarurati.

Shuningdek, mazmuni jurnalistning malakasi imkoniyatlaridan oshib ketishi mumkin bo'lgan u yoki bu materialni yaratishdagi qiyinchiliklar haqida ham unutmaslik kerak. Yana bir masala - faktlarni yetkazish, ularni talqin qilish, baholash, xulosa va tavsiyalar berishdagi nomuvofiqlikdir, chunki ijodiy erkinlik aynan shu yo'nalishda namoyon bo'lishi kerak. Jurnalistlik faoliyati erkinligi va matbuot erkinligi muammosi matbuot va ommaviy axborot vositalarining o'zi institut sifatida paydo bo'lgan va "matbuot erkinligi" tushunchasi bilan bog'liq nizolar, shuningdek, ommaviy axborot vositalarining o'zaro kurashi davrida paydo bo'lgan. Jurnalistlar faoliyati erkinligi, o'z siyosiy g'oyalari va ijodiy niyatlarini ro'yobga chiqarish uchun ko'p yillardan buyon davom etib kelmoqda.

Erkinlikka intilish har bir jurnalistning ajralmas huquqi bo'lib, uni qanday tushunish va amalga oshirish masalasi yagona masala. Uni ta'minlash uchun, albatta, huquqiy kafolatlar, huquqiy jihatlar, muayyan siyosiy tuzilmalardan himoyalanih, iqtisodiy erkinlik - bu qonuniy huquqlarni amalga oshirish uchun zarur texnik vositalar va moddiy imkoniyatlarning mavjudligini nazarda tutadi. Ammo huquqiy va iqtisodiy izolyatsiyaning mavjudligi jurnalistlik faoliyatining inson ehtiyojlariga mos kelishi va umuman insoniy fazilatlarni yuksaltirishga qaratilgan ommaviy ongning shakllantirish nuqtai nazaridan haqiqiy erkinlikning kafolati emas. Erkinlik haqida gap ketganda, yuqorida aytib o'tilgan tomonlarning qaysi biri - iqtisodiy, huquqiy yoki ijtimoiy va ijodiy tomonlarini farqlash kerak.

Erkinlikning ushbu muammolarini ko'rib chiqishni davom ettirishdan oldin, biz uni tavsiflovchi tushunchalar tizimining tuzilishini diagrammada taqdim etamiz.

1-rasm - erkinlik tushunchalari tizimining tuzilishi.

Har qanday erkin faoliyatning asosiy momenti - bu mustaqil ravishda va majburlashsiz qaror qabul qilish qobiliyati.

Erkin faoliyatning ikkinchi jihati – zarurat doirasida harakat qilish talabidir. Ish jarayonida inson ko'p sonli to'siqlarga duch keladi, ularni bekor qilish mumkin emas. Avvalo, bularga quyidagilar kiradi: jismoniy, ijtimoiy-tarixiy, umumiy psixologik va boshqalar. Shaxs tomonidan yaratilgan to'siqlar mavjud bo'lib, ular quyidagilar bo'lishi kerak: normativ-huquqiy hujjatlar, siyosiy qarorlar, iqtisodiy buyruqlar.

Bundan tashqari, shaxsiy to'siqlar mavjud - xabardorlik, bilim, ko'nikma, qobiliyat, tajriba va turli xil fazilatlar (intellektual, jismoniy, psixologik, ijodiy, axloqiy, estetik va boshqalar) yetishmasligi. Erkin xulq-atvorning uchinchi jihati - zarurat haqidagi bilimlardan ijodiy foydalanish.

Jurnalist uchun haqiqiy erkin faoliyat doirasi voqelik qonunlari haqidagi bilimlardan ijodiy foydalanishda uning hodisalarini tushunish va baholash, uni

amalga oshirish usullarini ishlab chiqishda ochiladi, “haqiqat, ezgulik va adolat” ideallariga erishish uchun harakat qiladi.

Jurnalist qanchalik professional malakali bo‘lsa, ijodi qanchalik rivojlangan bo‘lsa, qanchalik ko‘p qobiliyat va ko‘nikmalarga ega bo‘lsa, faoliyatida ham shunchalik erkin bo‘ladi. Ammo shuni ta’kidlash kerakki, har kim o‘z imkoniyatlaridan turli yo‘llar bilan foydalanadi, insonparvarlik rivojlanishiga yordam beradi yoki to‘sqinlik qiladi. Bu o‘rinda jurnalistik mas’uliyatning yuksakligini ta’kidlash joiz. Zero, jamiyat farovonligi yo‘lida ijodiy yo‘nalishdan unumli foydalanish uchun aynan mana shu yuk mas’uldir.

Jurnalistning mas’uliyati uning ichki ehtiyojidir. Chunki bugungi demokratik jamiyat qarashlar plyuralizmini nazarda tutadi. Ixtiyoriy tanlov qilish, o‘z g‘oyaviy va ijodiy pozitsiyangizni mustaqil ravishda aniqlash kerak, va bu erkinlikning to‘rtinchi jihati bo‘lgan mas’uliyatli ijtimoiy pozitsiyadir.

Erkin ijodning haqiqiy doirasi jurnalistning maqsadlari tarixning "maqsadlari" bilan mos kelganda, uning faoliyati jamiyat taraqqiyoti g‘oyasidan ilhomlanib, unga bo‘ysunganda paydo bo‘ladi.

XULOSA

Shuning uchun jurnalistika tarixiy zarurat foydasiga harakat qiluvchi progressiv, tarixiy taraqqiyotni kechiktirishga intiladigan reaksion jurnalistika deb ataladi.

Jurnalistning bunday faoliyati erkin emas, uning maqsadi va natijalari zarurat talablarini buzish asosida shaxsning tanazzulga uchrashiga, jamiyatning orqaga chekinishiga, g‘ayriinsoniy kuchlarning g‘alabasiga olib keladi. Shuni yodda tutish kerakki, mutlaq erkinlik yo‘q. Zero, zarurat haqidagi "to‘liq" bilimga erishib bo‘lmaydi, ijtimoiy mavqedagi xarajatlar muqarrar va u yoki bu darajada insonning ijodiy qobiliyatlari cheklangan. Shu bois jurnalist, jurnalistlar jamoalari, ommaviy axborot vositalari faoliyatining tashkilotchilari o‘z faoliyatining ijtimoiy va ijodiy erkinligi uchun tinimsiz kurash olib boradilar. Shunday qilib, har bir jurnalistning o‘z faoliyatining ijtimoiy va ijodiy muammolarini hal etishi jurnalistikadagi eng yuqori erkinlikdir.

REFERENCES

1. Toshpulatova N., Saidov F. “Jurnalistikaning huquqiy asoslari”. O‘z kitob savdo nashriyoti” 2020
2. Nurmatov A., Toshpulatova N., Do‘stqorayev B., Mo‘minov F., Saidov H., Maxsumova S. “Jurnalistika nazariyasi tarixi va taraqqiyoti”. O‘zbekiston, 2019 y.